

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

44

ISSN 1211-7250

ISBN 80-86023-23-0

BRNO 2003

9395458

BRNO 2003

280, -

PŘEHLED VÝZKUMŮ 44

Vydává:	Archeologický ústav AV ČR Brno Královopolská 147, 612 00 Brno E-mail: infor@iabrno.cz
Odpovědný redaktor:	doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
Redakce a příprava pro tisk:	Ing. Petr Škrdla, PhD., Mgr. Balázs Komoróczy, PhDr. Lubomír Šebela, CSc., PhDr. Jiří Doležel, Dana Gregorová, Alice Del Maschio
Na titulním listě:	Středověký hrádek Vratěnin, okr. Znojmo. Foto: Miroslav Bálek
Tisk:	Bekros
Náklad:	350 ks

© 2003 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

č. obj. 29 a zděných struktur na Barvířské ulici č. o. 8 z výzkumu P. Michny (Michna 1982, obr. 51).

Uloženyiny mladších období tvořily převážně sídlištní odpadní vrstvy prokládané štětovými úpravami povrchu vrcholně a pozdně středověké Barvířské ulice. Nejstarší zachycená zdiva se svým charakterem a nálezyvími okolnostmi hlásí do období středověku. Výzkumem zdokumentované zděné konstrukce přispěly k poznání průběhu a fázi severozápadní čelní fronty domů Barvířské ulice.

Hana Dehnerová, Pavel Štělzar, SPÚ v Olomouci

Literatura:

Dehnerová, H. – Štělzar, P. 2002: Olomouc, Riegrova ul. č. o. 11 – Barvířská ul. Nálezová zpráva uložená v archivu SPÚ OL pod číslem D-507.

Michna, P. J. 1982: Ke stavebním dějinám středověkých domů v Olomouci (Archeologický průzkum dvou městišť v Barvířské ulici). In: Sborník památkové péče v Severomoravském kraji. Ostrava, 179-241.

Resumé

Olomouc (Kat. Olomouc-město, Bez. Olomouc), Riegrova und Barvířská Gasse vor Nr. 1. Vorzeit, Hochmittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

OLOMOUC (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc)

Třída I. máje č. o. 3. Pravek, středověk, novověk. Sídlíštní vrstvy. Záchraný výzkum.

V létě 2002 probíhaly úpravy nádvoří a rekonstrukce kanalizace v Domě armády, nacházejícím se na severním okraji olomouckého Předhradí (postaven v 60. letech 18. století na místě zrušeného augustiniánského kláštera). Kolem obvodového zdiva a úhlopříčně nádvořím byly vedeny rýhy o šířce mezi 0,5-0,8 m a průměrné hloubce 1,2 m. Pouze v jednom úseku dosáhla hloubka 2,1 m. Žádným z výkopů nebylo obnaženo geologické podloží.

Pod novověkými navážkami z průběhu 16.-17. století, obsahujícími také keramiku pozdně středověkou, se nacházely původní neporušené vrstvy 14. a 13. století. Mezi běžnými nálezy 14. století zastoupenými keramikou, mazanicí, zvířecími kostmi a železem vyniká značné množství kovářské strusky (velká koncentrace vzhledem k malému rozsahu prozkoumané plochy), která svědčí o blízkosti výrobních objektů na zpracování železa. Ojedinele se ve středověkých vrstvách nacházely zlomky pravěké keramiky, což signalizuje velmi pravděpodobnou přítomnost pravěkých sídlištních vrstev pod úrovní zkoumaného terénu.

Stavební aktivitu na ploše nádvoří dokládají nálezy torz zdi (čtyř lomových a jedné kombinované, snad středověkého nebo raně novověkého stáří), jejichž původ nebylo možno v rámci omezeného rozsahu výzkumu objasnit.

V severozápadním rohu nádvoří byly původní vrstvy porušeny barokní cihlovou zaklenutou kanalizační stoukou a přibližně uprostřed plochy stratigrafii znehodnotila také klenutá chodba s výstupní šachtou pocházející snad z 50. let 20. století (kolektor ?).

Hana Dehnerová, Petr Večeřa, SPÚ v Olomouci

Resumé

Olomouc (Kat. Olomouc-město, Bez. Olomouc), I. máje Straße Nr. 3. Vorzeit, Mittelalter, Neuzeit. Siedlungsschichten. Rettungsgrabung.

OLOMOUC (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc)

Univerzitní ulice č. o. 3-5. Pravek, středověk, novověk. Sídlíštní, komunikace, fortifikace. Záchraný výzkum.

V první polovině r. 2002 proběhla závěrečná etapa záchraného archeologického výzkumu v areálu bývalého jezuitského konviktu, rekonstruovaného pro potřeby Univerzity Palackého, a to na těchto plochách (viz obr. 14):

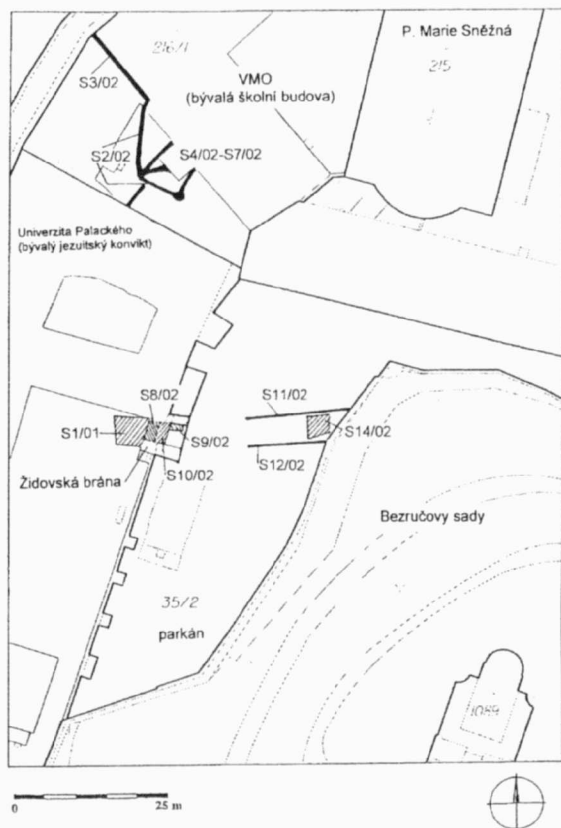
a) dvůr mezi budovami Univerzity Palackého (bývalý konvik) a Vlastivědného muzea v Olomouci (bývalá školní budova), parc. č. 216/1;

b) Židovská brána a prostor budoucího schodiště z nádvoří (pokračování z r. 2001), parc. č. 216/2;

c) parkán, parc. č. 35/2;

Ad a) dvůr, parc. č. 216/1;

Důležitá zjištění poskytl výkop pro hlavní kanalizační stoku (S2/02; šířka 0,60 m, hloubka 0,80-2,20 m pod úrovní povrchu). V jeho východní části se již v hloubce 1 m nacházelo skalní podloží. Přímou na skálu nasedala vrstva vytvořená v průběhu 13. století. Stopy osídlení ze 14.-15. století zde

Obr. 14. Olomouc, Univerzitní 3-5. Přehled sond v areálu bývalého jezuitského konviktu a školy v roce 2002.

Olomouc, Univerzitní 3-5. Übersicht der Sonden im Areal des ehemaligen Jesuitenkonvikts und -schule aus dem Jahre 2002.

nebyly zaznamenány, protože celou plochu dvora překrývalo 1 m mocné souvrství novověkých navážek, souvisejících s jezuitskou stavební činností.

Poněkud odlišná situace nastala v severojižní linii sondy S2/02. Skalní podloží (hloubka 1,20 m v jižní části výkopu) cca 6 m od severního rohu nádvoří prudce klesalo pod úroveň dna výkopu (-2,20 m). Podloží překrývaly vrstvy 14.-15. století. V 15. století vznikla a byla užívána dlažba komunikace tvořená většími kameny. Její přesný směr se pro omezený prostor výzkumu nepodařilo zjistit. Další uložení už byly opět tvořeny novověkými dorovnávkami.

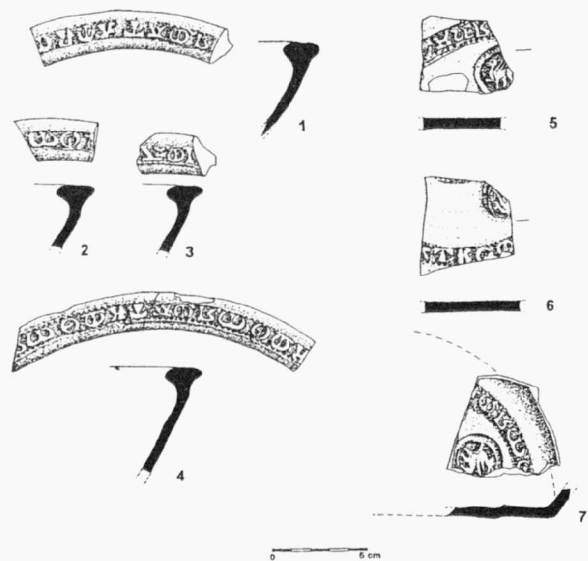
Ad b) prostor v okolí Židovské brány:

Na jaře r. 2002 pokračoval výzkum v prostoru výkopu na nádvoří před Židovskou bránou (sonda S1/01).

V nově odkrytých částech S1/01, při jejím severním i jižním okraji, byla zjištěna přítomnost kamenného štětu ležícího místy přímo na skalnatém podloží. V severní části výkopu se štět nacházel stratigraficky mezi vrstvami z 2. poloviny 13. století a 14. století.

V jižní části sondy, těsně při Židovské bráně, byl situován objekt kruhového půdorysu (průměr 1,30 m) zasekaný 0,70 m do skály. K němu přiléhala menší objekt opět zasekaný do skalního podloží, a to 0,30 m. Z výplně objektů pochází keramika průběhu 14. století. Unikátním nálezem z většího objektu jsou zlomky mísy s kovově lesklým povrchem a kolkovanou výzdobou – na okraji písmeny a na dně kolky s vyobrazením gryfů (obr. 15).

V severní části S1/01 byl vyhlouben do skalního podloží objekt porušený okolním zdívkem. V jeho výplni se nacházela typická redukční keramika 2. půle 13. století. Na jednom zlomku je zachována malta, což svědčí o blízké existenci kamenné stavby snad už v této době. Tento objekt byl překryt opět štětem a vrstvou 14. století s „krupičkovou“ keramikou.

Obr. 15. Olomouc, Univerzitní 3-5, sonda S1/01, objekt 511 (1.-6.: k. 177; 7.: k. 158); zlomky mísy s kolky; kresba Š. Stehlíková.

Olomouc, Univerzitní 3-5, Sonde S1/01, Objekt 511 (1.-5.: K. 177; 7.: K. 158); Bruchstücke einer Stempelschüssel; Zeichnung Š. Stehlíková.

Archeologická sonda byla položena také v průjezdu Židovské brány. V jeho západní části (S8/02) byla po odstranění 0,60 m recentních navážek odkryta zeď o šířce 2,20 m stavěná z lomového kamene pojeného maltou (k. 906). Zda se jedná o konstrukční prvek věže a vjezdu, nebo pozůstatek středověké hradby, je zatím předmětem bádání.

Podařilo se objevit tzv. vlněcí jámu z kamenného zdíva o dochované hloubce 1,80 m s doklady o existenci dřevěné trámové konstrukce (S9/02, S10/02). Její dno tvořilo maltové lůžko o síle 0,15 m, nanesené přímo na skálu. Po ukončení funkce byla „vlněcí jáma“ zasypána odpadem, který obsahoval keramiku 2. poloviny 16.-17. století.

Ad c) parkán; parc. č. 35/2:

V sondě S11/02 (rozvody elektřiny) se podařilo zachytit a sledovat skalní podloží v úseku o délce 6,5 m, které pozvolna klesá směrem k strmé východní hraně skalního masivu Michalského návrší nad ramenem Moravy, protékajícím Bezručovými sady. Toto zjištění je důležité pro rekonstrukci georeliéfu, neboť podloží bylo zachyceno již v hloubce 0,70 m pod úrovní okolního terénu (viz níže).

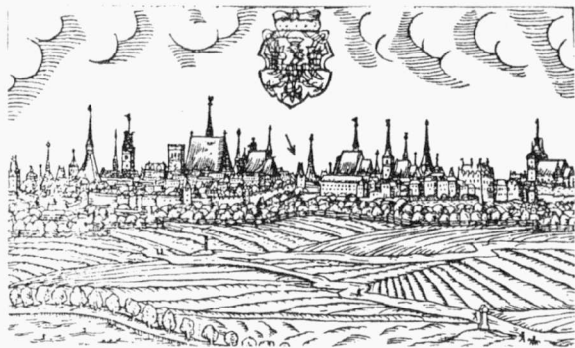
Na povrchu upraveného skalního podloží ležela dlažba tvořená oblázky a valouny. Z horních partií této dlažby pochází četné nálezy železných předmětů souvisejících s provozem komunikace, které dokládají velice aktivní využívání tohoto prostoru jako důležité dopravní trasy. Že dlažba fungovala již ve 13. století, soudíme na základě nálezů několika zlomků takto datované keramiky. V nadloží této dlažby bylo zachyceno souvrství odpadních vrstev prokládaných vrstvami štětů sloužících ke zpevnění povrchu. Zachycená stratigrafie svědčí o dlouhodobém užívání tohoto prostoru jako komunikace v průběhu 13. a 14. století. Sled vrstev uzavírá souvrství navážek a výkopů novověkého původu.

Také sonda S14/02 (jímka na vodu o rozměrech 2,70 x 2,30 m) situovaná v těsné blízkosti parkánové zdi odhalila geologické podloží, tentokrát v hloubce 1,30 m pod povrchem. Stratigraficky bylo zachyceno ukládání dorovnávkových vrstev od 13. do závěru 14. století, překrytých a lokálně porušených novověkými a recentními navážkami. Sonda byla situována na samém okraji horizontální plochy skalního výběžku, neboť výzkum J. Bláhy v r. 1972 zaznamenal hloubku podloží při parkánové zdi 5,60 m pod povrchem (šachta Š30; za ústní informaci děkujeme vedoucímu výzkumu).

Při stavebních úpravách parkánu byly na povrchu místy zaznamenány vystupující nejmladší štětové vrstvy ze 14. století a torza tří zdí bez bližšího chronologického zařazení.

Druhotnou příměs v jinak chronologicky jednotných souborech keramiky tvořily nahodile se vyskytující zlomky keramiky pravěkého, středo- a mladohradištního stáří, které jsou tak dnes jediným dokladem původních vrstev starších období, značně redukovaných po staletí trvající lidskou přítomností a přírodními procesy (např. eroze).

Popsané nálezové situace nám umožňují provést následující krátký souhrn archeologických zjištění. Komunikační horizonty zachycené v prostoru parkánu i současného nádvoří jsou pozůstatkem upravené a aktivně transportně využívané skalnaté plošiny v prostoru před vstupem do opevněného areálu města a přístupovou cestou (chráněnou zdí s věží, viz obr. 16), která stoupala z předpolí podél městské zdi tunelovitým průchodem a obloukem se stáčela do průjezdu Židovské brány (Chupík 2002, 163). Pozůstatky mladší fáze komunikace (16.

Obr. 16. Olomouc, Židovská brána na dřevorezu J. Willenbergera z roku 1593 (šipka). Fotoarchiv SPÚOL.

Olomouc, Judentor auf dem Holzschnitt von J. Willenberg aus dem Jahre 1593 (Pfeil). Photoarchiv SPÚOL.

století?) a štetu ze 13.-14. století, vedoucího k Židovské bráně v areálu jezuitského konviktu, zachytil výzkum H. Sedláčkové (Sedláčková 2002, 208-209, 213).

Datování vzniku věže Židovské brány podle V. Gračky (1997, 69) i F. Chupíka (2002, 170) spadá do 14. století. Nejstarší zachycené doklady jednoznačného využití plochy parkánu jako komunikace jsou však nyní archeologicky datovány již do průběhu 13. století. Vstup do města v prostoru pozdější Židovské brány tak byl zřejmě plánovitě realizován minimálně při budování kamenné (?) hradby ve 13. století. Existenci stavby pojené maltou (hradby?) v 2. polovině 13. století také potvrzuje ante quem již výše zmíněný stěp ze zahloubeného objektu v těsné blízkosti Židovské brány.

*Hana Dehnerová, Karel Faltýnek, Pavel Šlězár,
Státní památkový ústav v Olomouci*

Literatura:

- Gračka, V. 1997: Židovská brána v Olomouci. In: Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 1996, Olomouc, 69-71.
- Chupík, F. 2002: Středověká a barokní fortifikace v areálu jezuitského konviktu v Olomouci. In: Fiala, J. – Mlčák, L. – Žurek, K. (eds.): Jezuitský konvikt. Sídlo uměleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci. Dějiny – Stavební a umělecké dějiny – Obnova a využití, Olomouc, 161-177.
- Sedláčková, H. 2002: Výsledky archeologického výzkumu v areálu bývalého jezuitského konviktu v Olomouci. In: Fiala, J. – Mlčák, L. – Žurek, K. (eds.): Jezuitský konvikt. Sídlo uměleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci. Dějiny – Stavební a umělecké dějiny – Obnova a využití, Olomouc, 201-219.

Resumé

Olomouc (Kat. Olomouc-město, Bez. Olomouc), Univerzitní Gasse 3-5, Vorzeit, Mittelalter, Neuzeit, Stadt, Befestigung, Verkehrswege, Rettungsgrabung.

OLOMOUC (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc)

Třída Svobody, parcely č. 104/1, 105/50, 125/2, 125/9. Novověk. Opevnění. Záchraný výzkum.

Lokalizace v souřadnicích: X= 546892.921, Y= 122010.207; X= 546887.540, Y= 122000.540; X= 546831.484, Y= 122018.634; X= 546833.277, Y= 122025.796.

Víceúčelový Palác Morava měl být postaven v areálu před budovou Staré tržnice na ulici Aksamitově mezi třídou Svobody a ulicí Kateřinskou.

Před terénním výzkumem probíhala poměrně komplikovaná jednání kolem kontroverzní stavby, která se svými rozměry poněkud vymykala okolní zástavbě v bezprostředně sousedícím historickém jádru. Byly provedeny archivní rešerše v dobových plánech pevnosti s využitím dosud nepublikovaných výsledků řešení grantového projektu P. Michny (Michna 2000). Projektovaná stavba byla situována do míst, kde stával barokní ravelin č. 28 se systémem vodních příkopů překlenujících dvěma mosty a propustí (s identickým číslem 28), regulující výšku vodní hladiny v příkopech. Z hlediska fungování v rámci pevnosti Olomouc se jednalo o prostor před Kateřinskou bránou, prolomenou v kurtině mezi bastiony č. VI a VII, kterou chránil ravelin č. 28 a soustava vodních příkopů. Do ravelinu ústily dva mosty, jeden jej spojoval s Kateřinskou bránou a druhý vedl přes vodní příkop, kterým protékal bývalý Mlýnský potok, někdy také zvaný Kravská Morava (Kuhmarch).

Z vybraného plánu olomoucké pevnosti, projektové dokumentace Paláce Morava a digitální mapy současného stavu byl firmou J. Dvořáka proveden soutisk. Podle fotografií z počátku 20. století zachycujících tento prostor bylo možné předpokládat, že při rušení již nefunkčních fortifikačních prvků zde nedošlo k jejich odstranění, ale převážně byly pohřbeny pod navršeným terémem. Investor D. A. Engineering Ltd. vznesl několik opakovaných dotazů, zdali na základě současných znalostí existuje v tomto prostoru nějaká památka, jejíž ochrana by mohla zabránit realizaci stavebního záměru. Z oddělení Konzervace a obnovy kulturních památek SPÚ v Olomouci obdržel stanovisko, že zmíněná oblast již leží mimo Městskou památkovou rezervaci a taktéž žádný objekt zde není uveden na seznamu nemovitých památek, proto po archeologickém výzkumu a dokumentaci nalezených situací bude moci vše odtěžit na úroveň požadovanou stavbou. Především nejistota ohledně realizace celého projektu byla důvodem, proč se vykopaná zemina z prozkoumané plochy neodvážela mimo areál, ale deponovala nad úseky bez předpokládaných archeologických nálezů – jednalo se o městský příkop, zasypaný v padesátých letech minulého století. Plánovaná hloubka stavební jámy (3,60 m od současného terénu) se totiž ani zdaleka neblížila předpokládanému dnu příkopu.

Terénní část archeologického výzkumu probíhala ve dnech 24. 4.-14. 6. 2002, než byla předčasně ukončena, přičemž byla probádána méně než třetina plochy staveniště plánované pro zastavění. Výzkum probíhal tak, že na východním a západním okraji zkoumané plochy byly vytyčeny sondy, které měly zachytit předpokládané zdivo opevnění. Po jeho zjištění byla nad jeho průběhem prováděna mechanická skrývka bagrem a současně se zdivo odkrývalo a začišťovalo ručně. Postupně se podařilo odkrýt (obr. 17) vyzdění propustí č. 28 (k. 912 a 921), eskarpu (k. 928 a 930) i kontreskarpu (k. 900 a 917)